

П.Д. БІЛЕНЧУК, Т.В. ОБІХОД

Петро Дмитрович Біленчук, професор Київського університету права НАН України*

Тетяна Вікторівна Обіход, старший науковий співробітник Інституту ядерних досліджень НАН України, юрист**

ORCID: 0000-0003-1103-4006

СУЧАСНЕ РОЗУМІННЯ СТРАТЕГІЇ ВІЙНИ І БЛОК НАТО ЯК ОДИН ІЗ ФАКТОРІВ БЕЗПЕКИ

Постановка проблеми. У наш час глобалізація є цивілізаційним процесом формування нового світового порядку яка здійснюється через інституційні форми планетарного масштабу типу Світової організації Торгівлі (далі – СОТ), Організації з питань освіти, науки і культури (далі – ЮНЕСКО), Північноатлантичний альянс (далі – НАТО). Взаємини України та НАТО включають політичну, військову, правоохоронну та економічну складові. Неминучою стороною еволюції цих відносин є трансформація міжнародної системи безпеки, аналіз якої є гарантом ефективної співпраці і протидії зовнішньої агресії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання відносин України і Північноатлантичного альянсу регулюються нормативно-правовими актами^{1,2}, їм присвячено публікації відомих українських політиків, військово-політичних діячів, провідних вчених таких, як Г. Ситник, В. Долгов, В. Горбулін, О. Кузьмук, В. Абрамов, О. Оржель та інших. Події навколо України, нездатність ефективно реагувати на низку нових загроз роблять необхідним дослідження проблематики євроатлантичної інтеграції. При цьому необхідно зазначити, що усталені принципи, на яких протягом останніх майже 400 років (після Вестфальського мирного договору 1648 р.) будувалася система міжнародних відносин, а саме: суверенітет держав, недоторканість кордонів, невтручання у внутрішні справи країн тощо – у третьому тисячолітті ставляться під сумнів практикою війни з тероризмом. Держави вимушені брати до уваги морально-етичні і міжнародно-правові критерії оцінки своєї діяльності.

Метою статті є аналіз сучасного підходу до військового конфлікту і розгляд концептуальних безпекових засад формування стратегії розвитку України задля надійного захисту і успішного військового розвитку нашої держави.

Виклад основного матеріалу. Історія виникнення військових об'єднань пірнає в глиб часів. Вони виникали серед окремих племен і народів на добровільній або примусовій основі завдяки перевазі в чисельності людей і матеріальних засобів задля задоволення, головним чином, економічних інтересів. Пізніше, в процесі розвитку цивілізацій, для колективного нападу або захисту проти спільного ворога, почали створюватись різні види блоків, які мали на меті не тільки колективний напад або захист, а й співпрацю держав з політичних та економічних питань. Протягом триваючої еволюції змінювалась традиція справедливої війни, з'явилося прагнення накласти практичні обмеження на війну, визнаючи, що використання військової сили для захисту людей та матеріальних цінностей іноді є необхідністю.

1. Визначення стратегії і її структура

Насамперед стратегічні лідери, які визначають широкомасштабну військову політику, контролюють навчання і підготовку оперативних планів для національних збройних сил, глибоко зумовленими принципами справедливої війни. Чітке розуміння концепцій теорії справедливої війни і стратегії – це місцецтво. Тому вимагати загального розуміння термінології, дотримання певних принципів і дисципліни щодо формулювання стратегії не є загальноприйнятими формулами.

Оцінка ризиків є невід'ємною частиною всього процесу формулювання стратегії. Дональд Нойхтерляйн³ підкреслює, що при визначенні національних інтересів та їх важливості – розробка політики і стратегії є фундаментальною передумовою для досягнення цілей.

Загалом стратегія має складну структуру, підкріплену системою управління, міжнародним законодавством, засобами медіа і погрозами, яку схематично можна відобразити наступним чином:

- національні цілі;
- національні інтереси;
- стратегічне бачення;

© П.Д. Біленчук, Т.В. Обіход, 2020

* *Petro Bilenchuk, Professor of Kyiv University of Law of the NAS of Ukraine*

** *Tetyana Obikhod, Senior Research Fellow, Institute of Nuclear Research of the NAS of Ukraine, Lawyer*

- формулювання стратегічного процесу;
- засоби та шляхи досягнення національних цілей;
- доцільність, прийнятність, придатність засобів та оцінка ризику.

Стратегія розроблятиметься з урахуванням особливостей часу, місця і залученої особистості. Війна змінилася, каже Клаузевіц у відомому дослідженні «Про війну»⁴, старі рецепти більше не працюють. Концепція Клаузевіца стосувалася трійці народу, уряду та збройних сил. «Сучасне мистецтво війни, далеке від того, щоб використовувати людей як прості машини, має пожвавити індивідуальну енергію, наскільки це дозволяє природа зброї». Характерною рисою сучасної війни є те, що обидві сторони намагаються домінувати над волею противника. Головне, це націлити індивідуальну волю у боротьбі через варіювання психологічних підходів⁵:

- перемогти – програти – не виграти – нічия – не програти – виграти перемогу;
- загострення – значне погіршення – потенціал погіршення – стан справ кво – потенціал рішення – часткове рішення – дозвіл;
- рішення проблеми: відсутнє – незначне – обмежене – значне – разом.

Світогляд стратега є наступним:

1. Визначення стимулу.
2. Формулювання інтересів.
3. Оцінка інформації.
4. Визначення стратегічних чинників.
5. Вибір ключових факторів.
6. Формулювання стратегії.

2. Засоби реалізації стратегії

Задля реалізації стратегії необхідно враховувати багато чинників. Важливими потенційними стратегічними чинниками є природні і соціальні детермінанти різних суб'єктів:

Природні детермінанти

- Географія
- Населення
- Природні ресурси

Соціальні детермінанти

- Економіка
- Військові
- Політичні
- Соціально-психологічний

Щоб побачити, що дійсно є важливим для досягнення конкретних інтересів, велике значення мають індивідуальні особисті, їх зв'язки і колективний менталітет. Тому необхідно враховувати культуру, установи, організації, групи, міжнародні урядові і бізнес-організації, їх вплив на держави. Сама стратегія реалізується через наступні чинники⁶:

- Люди
- Суспільство
- Культура
- Політика
- Етика
- Економіка і логістика
- Організація
- Адміністрування
- Інформація та розвідка
- Стратегічна теорія і доктрина
- Технології
- Операції
- Командування
- Географія
- Випадковості / невизначеності
- Противник
- Час

Стратегія потребує динамічного підходу і використання наступних засобів:

- зміна способів і / або коштів;
- стиснути мету;
- налаштувати стратегію;
- доповнити ресурси;
- зменшити мету і збільшити кошти для її досягнення;
- дезінформування, блеф;
- модифікація мети.

Для реалізації стратегії необхідно враховувати ціннісні фактори і фактори витрат, ризику. Дональд Нойхтерлайн виступає за простий процес оцінки, оцінюючи кожен фактор як високий, середній або низький. Аналогічним чином, для конкретної проблеми деякі фактори можуть бути більш важливими, ніж інші, і можуть бути відповідним чином зважені або розставлені за пріоритетами. Всі факторні оцінки потім підсумовуються. Якщо загальна вартість конкретної проблеми є високою порівняно з низькою вартістю ризику, то питання, ймовірно, становить життєво важливий інтерес. Тобто метод полягає в тому, щоб надати серію моделей, або шаблони стратегії для покращення ефективності і результативності стратегічного мислення.

3. НАТО як один із факторів стримування

Відповідно до Північноатлантичного договору 1949 р. НАТО має на меті «зміцнення стабільності і підвищення добробуту в Північноатлантичному регіоні». «Країни-учасники об'єднали свої зусилля з метою створення колективної оборони і збереження миру і безпеки»⁷. Завдання НАТО змінювалися залежно від об'єктивних і суб'єктивних обставин від... утримування російських осторонь»⁸, до колективної оборони, врегулювання кризових ситуацій, безпеки на основі співробітництва і до стримування Росії актами⁹.

Стратегічна концепція НАТО 2010 «Активна участь, сучасна оборона» представляє три найважливіші завдання НАТО – колективна оборона, врегулювання кризових ситуацій та безпека на основі співпраці актами¹⁰.

НАТО приділяє особливу увагу наданню допомоги:

- у проведенні демократичних реформ;
- модернізації оборонних інститутів, щоб зробити їх прозорими і підзвітними;
- розвитку здатності збройних сил держав-партнерів працювати з силами країн НАТО;
- справлятися зі стихійними лихами;
- у розвитку науково-технічного співробітництва.

Для України переваги вступу в НАТО є наступними:

1. Надання гарантій безпеки.
2. Надання «ядерних гарантій».
3. Політичний «дах» НАТО, і теоретичну можливість підтримки з боку 26 держав – членів НАТО.
4. Зміцнення територіальної цілісності.
5. Рівні партнерські відносини з усіма сусідами.
6. Продовження військово-технічного співробітництва з іншими державами, зокрема з Росією.
7. Збільшення іноземних інвестицій в економіку і оборонне виробництво.

Щодо змін форм дії НАТО, то необхідно підкреслити їх перехід від агресивного характеру до цілей забезпечення колективної безпеки і розвитку науково-технічного і економічного потенціалу. Ця тенденція спричинена сучасними змінами як політичного і економічного характеру^{11,12}, так і пандемією COVID-19¹³. Нижче, в таблиці 1, наведено динаміку зменшення витрат найбільш вагомих країн НАТО в період 2010–2016 рр.

Таблиця 1. Витрати країн НАТО на озброєння за даними НАТО, млрд дол. і % від ВВП країни¹⁴.

Країна	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2016 (%)
США	720,4	740,7	712,9	680,9	653,9	641,3	664,1	3,61
Великобританія	60,3	62,9	58,0	62,3	65,7	59,6	60,3	2,21
Франція	52,0	53,4	50,2	52,3	52,0	43,5	43,6	1,78
Німеччина	46,3	48,1	46,5	45,9	46,1	39,8	40,7	1,19
Італія	28,7	30,2	26,5	26,7	24,5	19,6	21,9	1,11
Канада	18,7	22,0	20,0	18,2	18,2	15,2	15,4	0,99
Туреччина	14,1	13,6	13,9	14,4	13,6	12,0	11,6	1,56

Крім того, ми бачимо недотримання вимоги, згідно з якою члени союзу повинні витратити на оборону не менше 2 % ВВП.

Найбільш важливе пояснення сучасних тенденцій полягає в помилковому сприйнятті і збереженні з минулого способів мислити в душі організованого насильства, нездатності зрозуміти характер і логіку нової війни, коли воюючі сторони є державами чи ж об'єднаннями, які претендують на державність. Багато з уживаних термінів, такі як, «підтримання миру», «примус до миру», «суверенітет», виходять з уявлень про національну державу і їх важко застосувати в сучасному контексті. Необхідно, щоб стратегії насадження «страху і ненависті» була протиставлена стратегія захоплення «сердець і умів». Необхідно, щоб політиці виключення була протиставлена політика включення. Необхідно, щоб злочинам польових командирів було протиставлено повагу до міжнародних принципів і правових норм¹⁵.

У цьому аспекті спостерігаються наступні нові рухи міжнародної співпраці:

- від дипломатії, що проводиться зверху донизу, до космополітичної політики;
- від підтримання миру і/або примусу до миру до космополітичного правозастосування;
- від гуманітарної допомоги до реконструкції.

Висновки, пропозиції, рекомендації. Розвиток України як прогресивної держави потребує її співпраці з усіма провідними країнами світу. Найбільш вагомим об'єднанням сьогодення є блок НАТО, вступ до якого має багато переваг. Але при цьому необхідно враховувати динамічні зміни політичного, економічного характеру сьогодення, які не в останню чергу пов'язані із пандемією COVID-19. У наш час, коли на карту поставлено виживання людства, необхідно керуватися новими цілями і стратегічними завданнями. Має бути замінено як визначення стратегії, так і засоби її реалізації в сучасному розумінні психологічних, науково-технічних і правових досягнень. Акцент повинен ставитися насамперед на науково-технічний розвиток і колективну безпеку, які супроводжуються космополітичним мисленням і правозастосуванням.

¹ Питання Комісії з питань координації євроатлантичної інтеграції України: Указ Президента України від 30 жовтня 2019 р. № 784/2019.

² Про здійснення добровільного внеску України до Організації Північноатлантичного договору (НАТО): розпорядження Кабінету Міністрів України № 1226-р від 4 грудня 2019 р. № 1226-р.

³ Donald E. Nuechterlein, *America Overcommitted: United States National Interests in the 1980s*, Lexington, KY: The University Press of Kentucky, 1984, p. 4. This is a modification of Nuechterlein's definition.

⁴ Карл Клаузевиц. О войне. Изд-во «Эксмо», Мидгард, 2007. 864 с.

⁵ U.S. Army War College Guide to National Security Issues. Volume I: Theory of War and Strategy. 5th Edition. J. Boone Bartholomees, Jr. Editor. June 2012. 359 p.

⁶ U.S. Army War College Guide to National Security Issues. Volume II: National Security Policy and Strategy. 5th Edition. J. Boone Bartholomees, Jr. Editor. June 2012. 433 p.

⁷ НАТО. Североатлантический договор (4 апреля 1949). 11 января 2011 г. URL: https://www.nato.int/cps/ru/natolive/official_texts_17120.htm.

⁸ Reynolds D. (англ.) русск. *The Origins of the Cold War in Europe: International Perspectives*. – Yale University Press, 1994. – ISBN 0-300-10562-2.

⁹ Би-Би-Си: «Пресса Британии: Необходимо укреплять НАТО в Европе для противодействия Москве». URL: https://www.bbc.com/russian/uk/2015/06/150624_brit_press

¹⁰ Стратегическая концепция. URL: https://www.nato.int/cps/ru/SID-61075811-1525546F/natolive/topics_56626.htm

¹¹ США утратили мировое лидерство. URL: https://www.tvr.by/news/v_mire/ssha_utratili_mirovoe_liderstvo/

¹² Маккейн: США утратили роль мирового лидера при Обаме. URL: <https://rg.ru/2016/12/19/makkejn-ssha-utratili-rol-mirovogo-lidera-pri-obame.html>

¹³ Экономика и бизнес – ТАСС. URL: <https://tass.ru/ekonomika/10328701>

¹⁴ Defence Expenditures of NATO Countries (2009–2016). URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2016_07/20160704_160704-pr2016-116.pdf

¹⁵ Калдор М. Новые и старые войны: организованное насилие в глобальную эпоху / пер. с англ. А. Апполонова, М. Дондуковского; ред. перевода А. Смирнов, В. Софронов. Москва: Изд-во Института Гайдара, 2015. 416 с.

Резюме

Біленчук П.Д., Обіход Т.В. Сучасне розуміння стратегії війни і блок НАТО як один із факторів безпеки.

Розглянуто історію розвитку підходу до військового конфлікту і визначення стратегії війни в сучасних умовах. Наведено сучасні засоби реалізації стратегічних підходів та стратегічну концепцію блоку НАТО, а також переваги вступу в НАТО для України. В умовах сучасних політико-економічних змін і пандемії COVID-19 підкреслено необхідність переходу до космополітичного мислення і правозастосування.

Ключові слова: НАТО, євроатлантична інтеграція, стратегія війни, міжнародна співпраця, космополітичне мислення.

Резюме

Біленчук П.Д., Обіход Т.В. Современное понимание стратегии войны и блок НАТО как один из факторов безопасности.

Рассмотрена история развития подхода к военному конфликту и определение стратегии войны в современных условиях. Приведены современные средства реализации стратегических подходов и рассмотрена стратегическая концепция блока НАТО, а также преимущества вступления в НАТО для Украины. В условиях современных политико-экономических изменений и пандемии COVID-19 подчеркнута необходимость перехода к космополитическому мышлению и правовому применению.

Ключевые слова: НАТО, евроатлантическая интеграция, стратегия войны, международное сотрудничество, космополитическое мышление.

Summary

Petro Bilenchuk, Tetyana Obikhod. Modern understanding of war strategy and the NATO bloc as one of the security factors.

Today, globalization is a civilizational process of forming a new world order that is carried out through institutional forms on a global scale such as the World Trade Organization (WTO), the Organization for Education, Science and Culture (UNESCO), the North Atlantic Alliance (NATO). Ukraine-NATO relations include political, military, law enforcement and economic components. The inevitable aspect of the evolution of these relations is the transformation of the international security system, the analysis of which is a guarantee of effective cooperation and counteraction to external aggression.

The purpose of the article is to analyze the current approach to the military conflict and to consider the conceptual security framework for the formation of Ukraine's development strategy for reliable protection and successful military development of our state.

The history of military associations dives deep into time. The tradition of just war has changed over time, and there has been a desire to impose practical restrictions on war. First of all, strategic leaders, who define large-scale military policy, must control the training and preparation of operational plans for national armed forces, deeply rooted in the principles of just war. The worldview of the strategist is as follows:

1. Determination of the stimulus;
2. Formulation of interests;
3. Evaluation of information;
4. Identification of strategic factors;
5. Selection of key factors;
6. Formulation of strategy.

The strategy requires a dynamic approach and the use of the following tools:

- change of methods and / or means;
- compress the goal;
- adjust the strategy;
- supplement resources;
- reduce the goal and increase funds to achieve it;

- misinformation, bluff;
- modification of the purpose.

NATO's Strategic Concept 2010 "Active Participation, Modern Defense" presents NATO's three most important tasks – collective defense, crisis management and security through cooperation.

NATO pays special attention to assistance:

- in carrying out democratic reforms;
- modernizing defense institutions to make them transparent and accountable;
- developing the capacity of Partner countries' armed forces to work with NATO forces;
- cope with natural disasters;
- in the development of scientific and technical cooperation.

Modern means of implementing strategic approaches and the strategic concept of the NATO bloc, as well as the benefits of joining NATO for Ukraine, emphasize the need for a transition to cosmopolitan thinking and legal application in the context of modern political and economical changes and the COVID-19 pandemic.

Key words: NATO, Euro-Atlantic integration, war strategy, international cooperation, cosmopolitan thinking.

DOI: 10.36695/2219-5521.4.2020.65

УДК 343.54(477)(094.4)

В.В. ГАЛЬЦОВА

Вікторія Володимирівна Гальцова, кандидат юридичних наук, доцент Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

ORCID: 0000-0002-0700-427X

ДО ПИТАННЯ ПРО КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВУ ОХОРОНУ СІМ'Ї, ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ НЕПОВНОЛІТНІХ У ЧИННОМУ КК УКРАЇНИ

Постановка наукової проблеми. Кримінальні правопорушення проти сім'ї, прав та інтересів неповнолітніх поміщені законодавцем у різних розділах Особливої частини Кримінального кодексу України (далі – КК) та з огляду на це мають різні родові об'єкти. Отже, аналіз існуючої системи Особливої частини КК України свідчить про те, що суспільні відносини у сфері сім'ї, прав та інтересів неповнолітніх дотепер не охороняються кримінальним законодавством у якості самостійного родового об'єкта. Такий підхід законодавця уявляється нам недосконалим, оскільки вважаємо, що суспільні відносини, які *забезпечують нормальний розвиток та функціонування сім'ї, прав та інтересів неповнолітніх*, мають свої суттєві, притаманні їм істотні і специфічні риси і тому є відносно самостійними і потребують комплексної кримінально-правової охорони у якості самостійного родового об'єкта. У зв'язку із вказаним вище вважаємо, що необхідна переоцінка законодавця щодо кримінально-правової охорони сім'ї, прав та інтересів неповнолітніх у системі норм Особливої частини КК.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми кримінально-правової охорони кримінальних правопорушень проти сім'ї, прав та інтересів неповнолітніх досліджували такі учені, як О.І. Белова «Кримінально-правова характеристика системи злочинів проти сім'ї та неповнолітніх»; С.М. Морозюк «Кримінально-правова характеристика злочинів проти інтересів сім'ї та підопічних (ст. ст. 164–169 КК України)»; Д.П. Євтєєва «До питання про рівні кримінально-правового забезпечення охорони сім'ї, дітей та підопічних в Україні»; О.М. Сікан «Стан та перспективи кримінально-правової охорони сім'ї в законодавстві України» та ін.

Метою статті є дослідження сучасного стану кримінально-правової охорони сім'ї, прав, інтересів неповнолітніх в нормах Особливої частини КК та на цій підставі запропонувати шляхи удосконалення чинного кримінального законодавства.

Виклад основного матеріалу. Сім'я є важливим соціальним і правовим інститутом держави та суспільства, оскільки відіграє одну із ключових ролей у житті кожної людини. Соціологи справедливо стверджують, що тільки сім'я здійснює винятково важливі функції, які не в змозі виконати ніякі інші суспільні структури. Саме сім'ї відводиться вирішальна роль у вихованні, формуванні та розвитку дитини як особистості.

У цілому держава здійснює широке коло заходів щодо захисту сім'ї, її членів та дітей. Наприклад, ст. 51 Конституції України проголошує, що сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою. Крім Основного Закону держави в Україні були прийняті й інші закони та нормативні акти щодо захисту членів сім'ї та неповнолітніх. Зокрема, «Про попередження насильства в сім'ї», «Про охорону дитинства», «Рік дитини», «Рік сім'ї» та ін. Як вбачається, держава в цілому забезпечує захист сім'ї, прав та інтересів неповнолітніх, але вирішення цієї вельми важливої проблеми, на нашу думку, потребує не тільки урегулювання